

Office for Democratic Institutions
and Human Rights

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Kriminalvården

Uvod u pravila „Nelson Mendela“

Međunarodni program obuke

osce.org/odihr

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Kriminalvården

1. dan - uvod u obuku

Opšti ciljevi

- Razumevanje važnosti pravila i ključne uloge zaposlenih u UIKS
- Prihvatanje njihove korisnosti za sve
- Upoznavanje sa svim tematskim pravilima
- Identifikacija ključnih raskoraka u sprovođenju i potrebnih radnji
- Upodobljavanje stavova i ponašanja
- Reagovanje na situaciju i potrebe lica u UIKS
- Obučenost u cilju sprovođenja pravila

Krajnji ciljevi

Pomoći Pomoći u zaštiti prava i dostojanstva svih lica u UIKS

Umanjiti Svesti na najmanju meru razlike između života u UIKS i života na slobodi

---

Stvoriti Stvoriti bolje radno okruženje za zaposlene u UIKS

Olakšati Olakšati rehabilitaciju i ponovnu integraciju zatvorenika/ca

---

Povećati Povećati poverenje javnosti u sistem za izvršenje krivičnih sankcija.

Modul 1 - Uvod u pravila „Nelson Mendela“ - ciljevi nastave

Šta su pravila „Nelson Mendela“?

Revidirana standardna minimalna pravila UN za postupanje sa zatvorenicama (SMP)

- Izrađena su u okviru četvorogodišnjeg međudržavnog procesa revizije.
- Sastoje se od 122 pravila koja obuhvataju sve aspekte upravljanja UIKS
- Ime su dobila u čast Nelsona Mendele.

Kakva je
njihova
svrha u
praksi?

Univerzalno dogovoreni minimalni
standardi za postupanje sa zatvorenicima

Dobra načela i praksa postupanja sa
zatvorenicima i upravljanja UIKS

Usaglašavanje standarda krivičnog
pravosuđa i ljudskih prava

Ključni međunarodni standardi za
postupanje sa zatvorenicima

Okvir za eksterne nadzorne organe
angažovane u praćenju i kontroli UIKS

Zašto su pravila važna?

Obezbeđuju poštovanje ljudskih prava i dostojanstveno postupanje sa zatvorenicima

Obezbeđuju ključne mere zaštite protiv torture i nečovečnog postupanja

Dovode do bezbednijeg okruženja za zaposlene u UIKS

Omogućavaju delotvornu rehabilitaciju i ponovnu integraciju zatvorenika/ca

Koriste društvu u celini i omogućavaju bolje razumevanje UIKS i lica u njima u javnosti i medijima

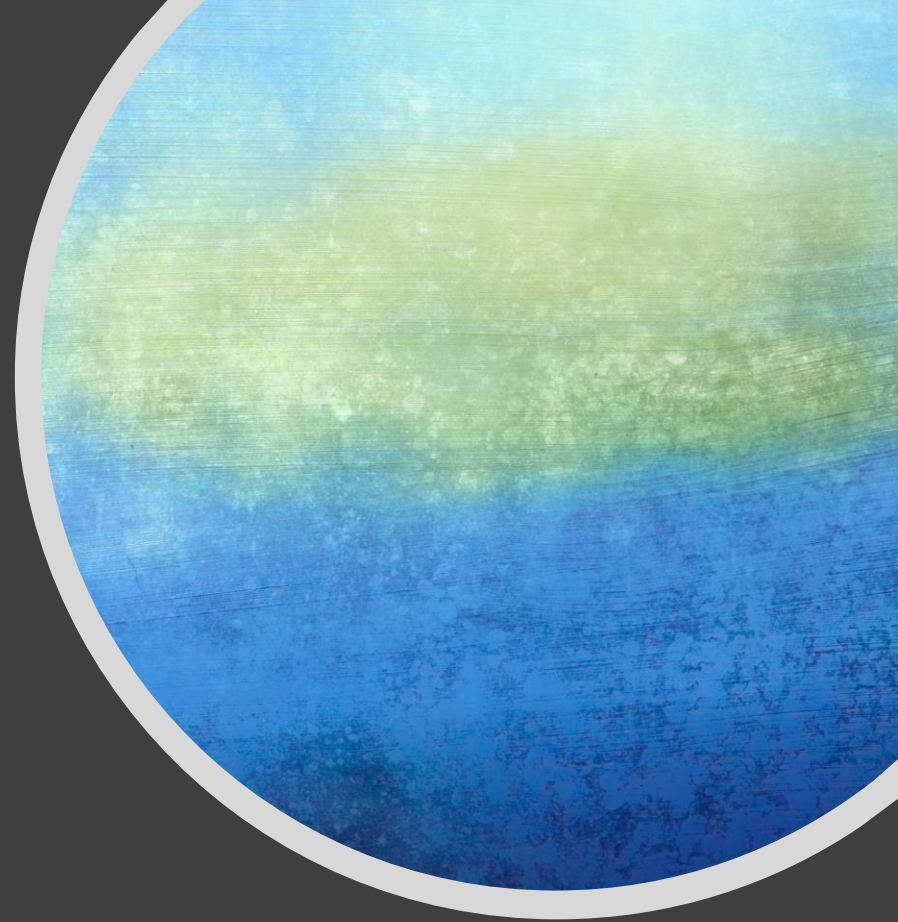
Kako se pravila primenjuju u različitim zemljama?

Prepoznaje se različitost uslova širom sveta

Predstavljaju univerzalno dogovoreni minimum standarda

Nisu pravno obavezujuća, ali nije moguće odstupanje od njihovih obavezujućih načela

Ne sprečavaju primenu i izradu viših standarda

Drugi relevantni standardi

Havanska pravila (pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode)

Konvencija UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni i postupaka

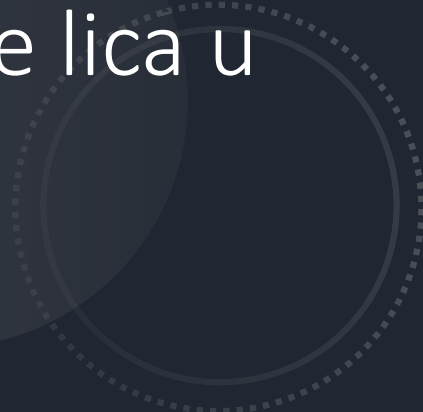
Bankoška pravila (pravila UN za postupanje prema zatvorenicama i vanzatvorske mere za žene koje su počinile krivična dela)

Tematske oblasti obuhvaćene pravilima

- Deo I - obuhvata mnoge tematske oblasti i primenljiv je na sve kategorije lica u UIKS.
Primeri:
  - Zdravstvena zaštita
  - Smeštaj
  - Sport i vežba
  - Pretresi
- Deo II - sadrži pravila koja se odnose na konkretne kategorije lica
  - Lica na izdržavanju kazne
  - Lica sa mentalnim poremećajima i/ili zdravstvenim problemima
  - Uhapšena lica ili lica koja čekaju početak sudskog postupka
  - Civilni zatvorenici i lica uhapšena, odnosno zadržana bez optužnice

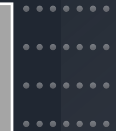

Konkretne grupe lica u UIKS

Ugroženost

Faktori rizika -
lični, iz okruženja,
društveno-
kulturološki

Zašto je važno biti
svestan ovih
faktora?

Lični faktori

- Rod
- Starost
- Seksualna orijentacija i rodni identitet/izražavanje
- Nivo školovanja
- Nacionalnost, etnička ili rasna pripadnost
- Priroda dela
- Istorijat boravka u UIKS i vreme provedeno u pritvoru
- Fizičko i mentalno zdravlje
- Pravna situacija
- Društveno-ekonomski istorijat
- Veroispovest ili kultura
- Nivo samopouzdanja
- Veze sa sistemom krivičnog pravosuđa
- Prošla ili trenutna traumatizovanost
- Druga životna iskustva

Faktori iz okruženja

Stav zaposlenih u UIKS

Odnos broja zatvorenika/ca i zaposlenih

Stavovi drugih zatvorenika/ca

Prisustvo/pripadnost bandi

Zdravstvena zaštita, pravne i socijalne usluge

Neformalni sistemi privilegija

Plan UIKS

Kontakt sa spoljnim svetom

Pretrpavanje UIKS

Sastav populacije UIKS

Društveno- kulturološki faktori

Stav društva i medija

Stigmatizacija i društvena isključenost

Društvena nevidljivost

Stavovi prema manjinama

Korupcija

Modul 2 – Ljudi u zatvoru i zatvorski uslovi

Uvod i ciljevi učenja

Identifikovati	Identifikovati profil zatvorske populacije
Diskutovati	Diskutovati zašto je vazno odvojiti određene grupe ljudi
Objasniti	Objasniti osnovne standarde koji regulišu uslove pritvora
Oceniti	Oceniti u kojoj meri su ovi standardi poštovani u njihovom zavodu
Razgovarati	Razgovarati o posledicama kada država ne ispuni svoju obavezu brige
Razumeti	Razumeti kako uslovi lišenja slobode mogu dovesti do zlostavljanja
Utvrđiti	Utvrđiti šta osoblje može učiniti da osigura poštovanje osnovnih materijalnih uslova
Razumeti	Razumeti svoju ulogu u identifikovanju individualnih rizika i potreba

Razdvajanje kategorija

Preduslov za organizovanje smislenog režima boravka

Osnovna klasifikacija koja zahteva odvojeni smeštaj koristi samo objektivne kriterijume (pol, starost, kaznenu evidenciju, pravni razlog pritvaranja) Mandelina pravila (Pravilo 11)

Dodatno razvrstavanje uvažava subjektivne i individualne razlike. Pravilo 11 takođe zahteva odvajanje kategorija na osnovu „neophodnosti njihovog tretmana“

Krajnji ishod: jedinstven, potpuno individualizovan plan tretmana (program postupanja)

Cilj: omogućiti napredovanje između grupa i odeljenja kroz podsticanje poželjnog ponašanja te ostvarenja ciljeva zacrtanih u individualizovanom planu tretmana

Preduslov uspeha: transparentnost, predvidljivost i doslednost

Zašto je razdvajanje kategorija važno?

Zadovoljiti individualne potrebe ljudi u zatvorima

Zaštititi društvo od kriminala i smanjiti recidivizam

Zaštititi sigurnost/bezbednost svih ljudi u ustanovi

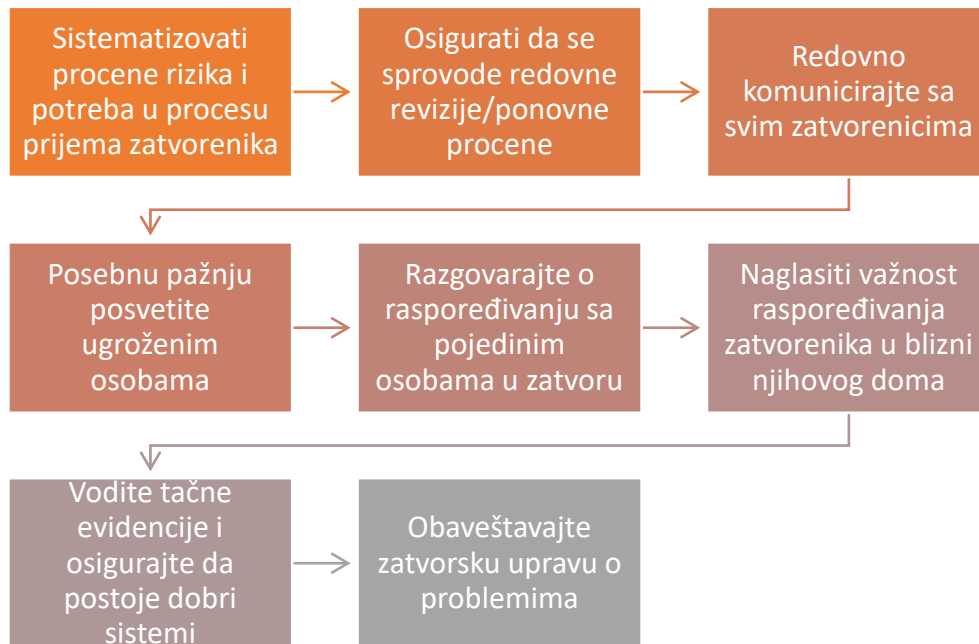
Minimizirati rizike i potencijalno loš uticaj na različite grupe zatvorenika.

Efikasno upravljanje svakodnevnim životom u zatvoru

Manje skup za uprave zatvora

Važi takođe prilikom transporta zatvorenika

Praktični koraci zatvorskog osoblja

Uslovi i osnovne usluge u UIKS

Odgovornost za zbrinjavanje osnovnih potreba i promovisanje zdravlja

---

Projektovanje/arhitektura/budžet UIKS

Aspekti života u UIKS za razmatranje

Potreba prilagođavanja konkretnim potrebama pojedinaca i kontekstualna procena

Posebna razmatranja

Žene i devojke u UIKS

Starija lica ili lica sa fizičkim
invaliditetom u UIKS

Kulturološka/verska razmatranja

Lica narušenog fizičkog zdravstvenog
stanja

Posebna razmatranja - šta zaposleni/e mogu da urade?

1

Obratiti posebnu pažnju na praćenje pristupa osnovnim dobrima i uslugama

2

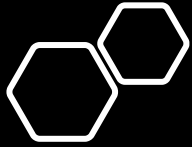
Sarađivati sa zdravstvenim razdnicima/ama na izradi plana i često vršiti revizije

3

Razgovarati sa kolegama/cama koji dobro razumeju posebne potrebe

4

Podsticati grupe zatvorenika/ca za vršnjačku podršku i druge usluge podrške

Modul 3 - Organizacija i upravljanje zatvorenicima/ama

Uvod i ciljevi nastave

Zagovarati	Zagovarati individualizovane procene rizika i potreba
Identifikovati	Identifikovati probleme u upućivanju zatvorenika/ca na odsluženje kazne
Artikulisati	Artikulisati zašto je upućivanje na odsluženje kazne važno
Razumeti	Razumeti rizike povezane sa prevozom zatvorenika/ca
Objasniti	Objasniti zašto je važno dobro upravljanje dosijeima zatvorenika/ca
Artikulisati	Artikulisati ključna načela u vezi sa pritvorom u istražnoj fazi postupka
Razumeti	Razumeti sopstvenu individualnu ulogu

Pritvorenici/ce u istražnom postupku

Pravila 89, 93 i 94 - Procena i klasifikacija pritvorenika/ca u istražnom postupku

---

Sve zaštite odnose se na pritvorenike/ce u istražnom postupku

---

Pritvorenici/ce u istražnom postupku takođe moraju biti predmet marljive i tekuće procene rizika i potreba i klasifikacija

---

Pritvorenike/ce u istražnom postupku ne treba isključivati iz obrazovnih programa i programa stručnog osposobljavanja, ali njihovo učešće u njima nije obavezno

---

Pritvorenici/ce u istražnom postupku ne smeju biti držani/e u gorim uslovima od osuđenih zatvorenika/ca

---

RIZICI

- Kriminalna istorija i dela zbog kojih su lišeni slobode
- Rizik od ponovnog prestupa
- Istorijat suicida/samopovređivanja
- Rizik od bekstva
- Odnos prema drugim zatvorenicima/osoblju
- Način života u zatvoru
- Ličnost
- Zavisnost od droge ili alkohola
- Pripadnost/povezanost sa bandama
- Pripadnost/povezanost sa nasilnim ekstremističkim grupama

POTREBE

- Uslovi mentalnog zdravlja
- Prethodni slučajeви viktimizacije
- Zaštita od nasilja
- Prevencija suicida i samopovređivanja
- Poremećaji upotrebe supstanci
- Roditeljske i druge obaveze staranja
- Nivoi obrazovanja i pismenosti
- Potrebe za jezičkom podrškom
- Razumevanje zatvorskih procedura, pravila i propisa

Procene – šta treba imati u vidu

Žene i devojke

Nikada se ne zasnivaju isključivo na počinjenom delu ili dužini kazne

---

Alati za ocenjivanje treba da budu standardizovani i dosledno primenjivani

---

Ne smeju pogrešno tumačiti potrebe zatvorenika kao faktore rizika

---

Zasnovane na svim dostupnim informacijama

Procene rizika rizičnih zatvorenika trajaće duže

Ponavljaju se, pregledaju i ažuriraju redovno

Sprovodi ih odgovarajuće obučeno osoblje

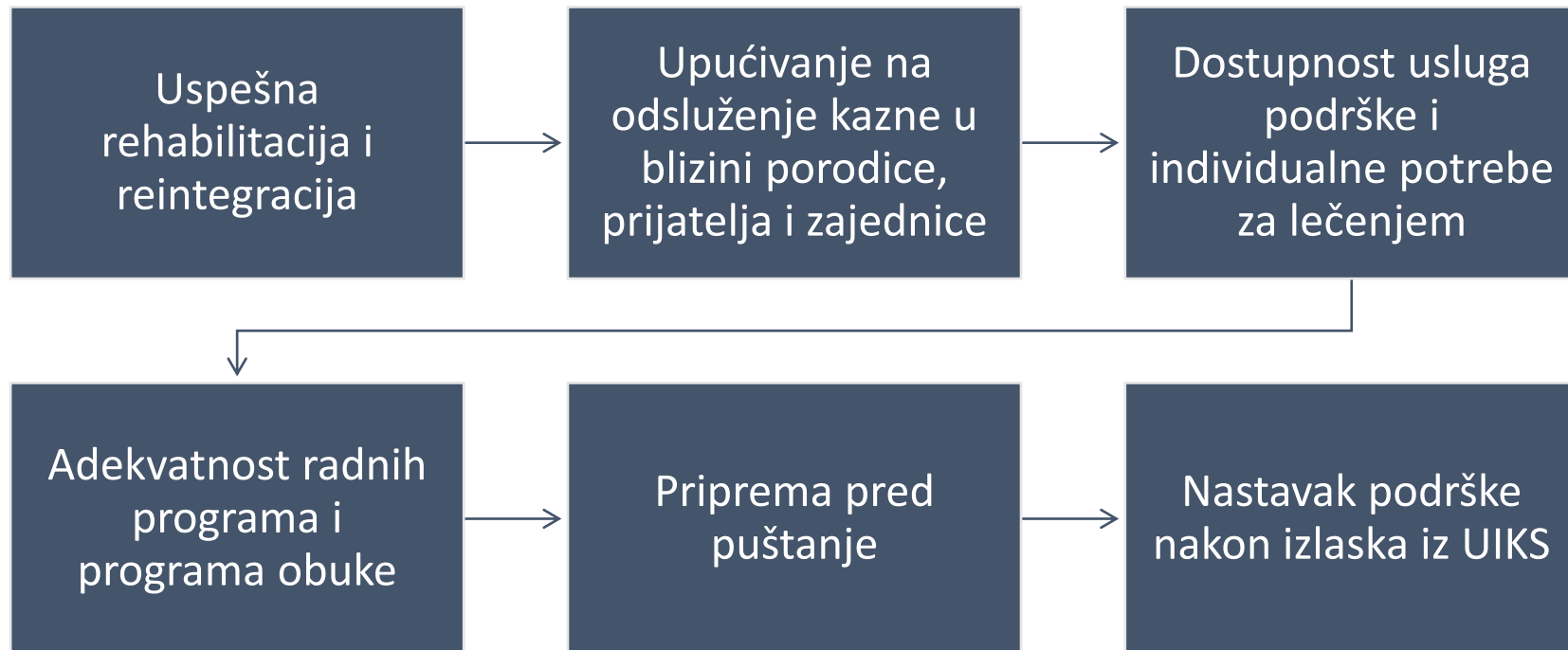

Zasnovane na objektivnim nalazima

Ljudi u zatvoru moraju biti u mogućnosti da osporavaju svoje procene i klasifikacije

Zašto je upućivanje toliko bitno?

Upućivanje žena u UIKS

Pravilo 4 iz Bankoških pravila

„Zatvorenice se ukoliko je to moguće upućuju na izdržavanje kazne u zatvor koji se nalazi blizu njihovog mesta prebivališta, odnosno mesta socijalne rehabilitacije, uzimajući pritom u obzir i njihove starateljske odgovornosti, preference individualnog lica i dostupnost odgovarajućih programa i usluga.“

Transport zatvorenika

Mnogo situacija koje zahtevaju transport zatvorenika

Pored vremena provedenog u tranzitu, transport obuhvata i vreme provedeno u čekanju

Sve osnovne zaštite u Mandelinim pravilima primenjuju se na zatvorenike u svakom trenutku, uključujući i tokom transporta

Zatvorenike treba unapred obavestiti o svakom transportu, o čemu imaju pravo da obaveste članove porodice i druge kontakte

Mandelina pravila sadrže 3 opšta uputstva o transportu

Prvo, zatvorenici prilikom transporta treba da budu što manje izloženi pogledu javnosti, moraju biti zaštićeni od vređanja i radoznalosti gomile i mora se sačuvati njihova anonimnost

Drugo, zabranjeno je prevoziti zatvorenike u vozilima koja nisu adekvatno osvetljena i provetrena ili koja zatvorenike izlažu nepotrebnim telesnim patnjama ili poniženjima

Treće, svaki transport zatvorenika mora da se vrši o trošku i pod nadzorom nadležnih vlasti, pod jednakim uslovima za sve

Standardi Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja

Prevozno sredstvo mora biti opremljeno tako da garantuje bezbednost zatvorenika i osoblja tokom transporta, naročito u slučaju saobraćajne nesreće (tehnička ispravnost vozila, aparat za gašenje požara, itd.).

Vezivanje lisicama treba koristiti samo izuzetno, kada postoje posebni razlozi za bojazan da bi određeni zatvorenik mogao pokušati bekstvo ili napad. Izbegavati vezivanje ruku iza leđa.

Apsolutno neadekvatna vozila u kojima na jednog zatvorenika dolazi 0,4 ili čak 0,8 m².

Zatvorenike tokom transporta zaštititi od svakog zlostavljanja, pretnji i/ili krađe od strane drugih lica koja se prevoze u istom transportu.

Transport zatvorenika- rizici

- Mučenje/zlostavljanje
- Nestanak zatvorenika
- Transport se koristi za kažnjavanje
- Maltretiranje od strane drugih (zatvorenika)
- Opasnost za osoblje
- Rizik od suicida/samopovređivanja
- Uticaj na mentalno zdravlje
- Rizici od bekstva/napada na vozila
- Saobraćajne nezgode
- Zdravstveni rizici
- Krijumčarenje nedozvoljene robe
- Propuštene prilike za obrazovanje
- Propuštene sudske rasprave
- Izgubljen kontakt sa porodicama/advokatima
- Korupcija

Transport - razlozi za rizik

- Odsustvo nezavisnog nadzora
- Odsustvo kontakta sa spoljnim svetom
- Bez blagovremenog obaveštenja o premeštaju
- Nizak odnos osoblja/zatvorenika
- Neadekvatne mere predostrožnosti
- Nema komandnog lanca
- Nema svedoka
- Nedostatak pravila koja regulišu premeštanje zatvorenika
- Osoblje odgovorno za transport nije provereno (*vetted*)
- Nema mogućnosti podnošenja žalbi
- Osoblje nema relevantne informacije o licu/licima koje se prevoze
- Kategorije zatvorenika nisu adekvatno razdvojene
- Stresno vreme za zatvorenika
- Neodgovarajuća, loše opremljena i opasna vozila
- Pretrpana vozila

Upravljanje
dosijeima
zatvorenika/ca
- zašto je toliko
važno?

- Mere zaštite
- Uspešno upravljanje UIKS
- Ispunjavanje individualnih potreba
- Nadzor i evaluacija

Dosije zatvorenika/ca - razmatranja

Mere zaštite

Pristup dosijeima

Sadržaj dosijea

Razmatranja u slučaju
određenih grupa

Modul 4 – Mere zaštite Uvod i ciljevi učenja

- Objasniti zašto su ove zaštitne mere važne
- Razmatrati kako se ove zaštitne mere mogu najefikasnije primeniti
- Identifikovati razloge zbog kojih pojedina lica lišena slobode nemaju pristup ovim merama
- Odrediti kako olakšati jednaku primenu ovih mera na sva lica lišena slobode
- Identifikovati posledice neadekvatne primene ovih mera.
- Odrediti šta zatvorsko osoblje može učiniti
- Razumeti svoju ulogu u prevenciji zlostavljanja
- Objasniti razliku između unutrašnjih (internih) i spoljašnjih (eksternih) inspekcija

Pristup informacijama

- Relevantne informacije treba pružiti svim novopridošlim zatvorenicima
- Informacije treba pružiti ljudima čim stignu u zatvor ili u najkraćem mogućem roku nakon toga
- Informacije takođe treba da budu dostupne i da se redovno ažuriraju tokom izdržavanja kazne
- Ljudima u zatvoru treba dati priliku da postavljaju pitanja
- Zatvorsko osoblje treba da prođe obuku o informacijama koje treba saopštiti

Način pružanja informacija

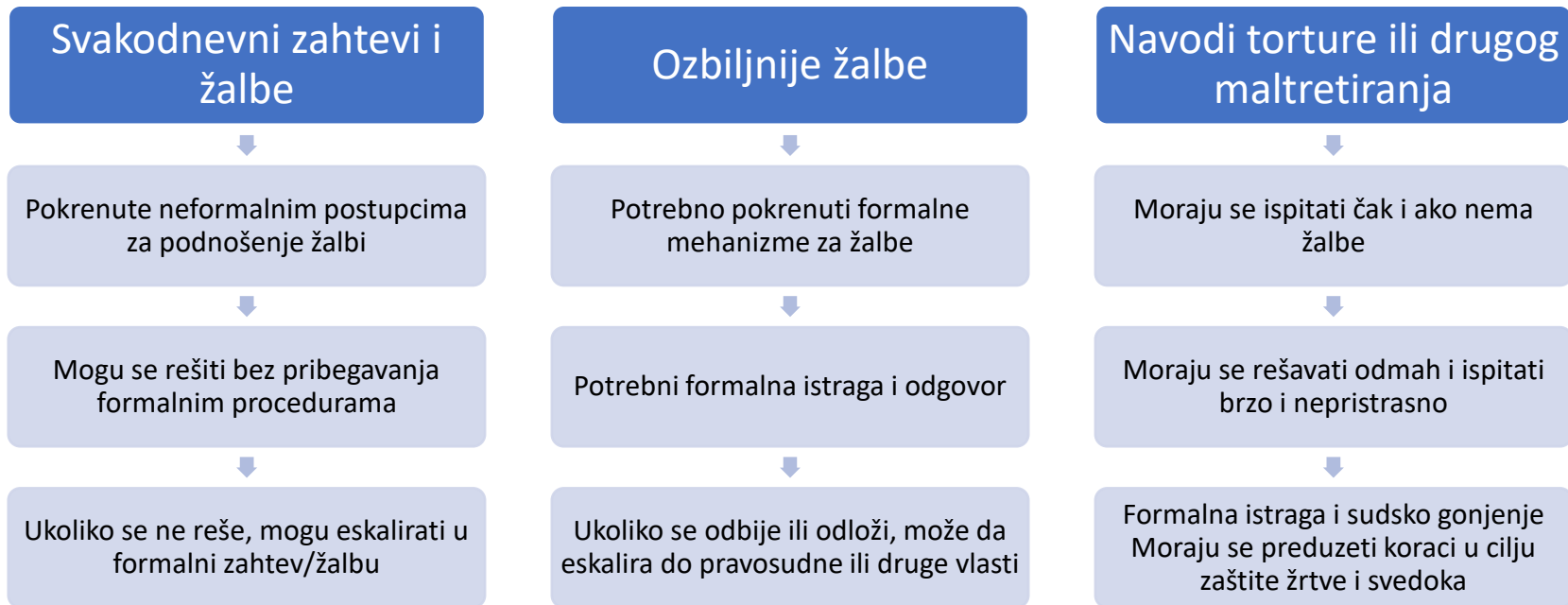
- Paketi informacija
- Sažeci zakona i propisa
- Prikazivanje ključnih informacija
- Pamfleti dostupni u zajedničkim prostorijama
- Poster i vizuelni materijali
- Usmene, audio ili video prezentacije
- Individualna objašnjenja i razgovori sa ljudima u zatvoru
- Onlajn platforme
- Korišćenje javnog zvučnog sistema (*Tannoy*)
- Zatvorski radio
- Zatvorski bilteni
- *Peer-to-peer* pružanje informacija
- Informacije za posetioce

Informacije za pripadnike određenih grupa

- Strani državljani
  - Etničke i rasne manjine i autohtone grupe
  - Slepe ili osobe sa oštećenim vidom
  - Gluvi ili nagluvi
  - Nepismeni ili polupismeni
-
- Ljudi sa intelektualnim teškoćama
  - Osobe sa mentalnim zdravstvenim problemima
  - Deca u zatvoru
  - Stariji ljudi u zatvoru
  - Osobe podvrnute disciplinskim postupcima, segregaciji ili medicinskoj izolaciji

Zahtevi i žalbe

Prepreke podnošenju žalbi

- Žene
- Mladi u UIKS
- Stranci
- Nepismenost/nizak nivo pismenosti
- Lica narušenog mentalnog zdravlja/sa poremećajima razvoja
- Lica sa fizičkim invaliditetom
- Nacionalne i rasne manjine, kao i grupe pripadnika autohtonih naroda
- LGBTI lica u UIKS

Zašto je kontakt sa spoljnim svetom važan?

- Uspešna rehabilitacija i reintegracija
- Smanjeni nivo stresa
- Doprinos zdravijoj i bezbednijoj UIKS za sve
- Mera zaštite protiv kršenja ljudskih prava
- Motivise lica da se bolje ponašaju u UIKS
- Pomaže zatvorenima/ama da se osećaju delom porodice i šireg društva
- Umanjuje osećanja izolacije i dosade
- Umanjuje potencijal za nemire
- Umanjuje rizike od razbijanja porodica
- Može predstavljati važan izvor namirnica, pića, artikala za ličnu higijenu i lekova
- Pristup advokatima
- Povezanost sa onim što se dešava u široj zajednici

Interne inspekcije i spoljni nadzor

ZAJEDNIČKI CILJEVI

- Obezbediti da se ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija upravlja u skladu sa postojećim zakonima, propisima, javnim politikama i procedurama

---

- Otkriti sistemske probleme i preporučiti mere kojima bi se sprečilo njihovo ponavljanje

---

- Zaštititi prava lica u UIKS

Interne inspekcije i spoljni nadzor treba da se međusobno dopunjuju.

Zajedničke metodologije

- Oba organa moraju imati pristup svim bitnim informacijama o UIKS

- Oba organa moraju biti slobodni u izboru ustanove za izvršenje krivičnih sankcija koju žele da posete i lica u ustanovi sa kojima žele da razgovaraju

- Oba organa moraju biti u mogućnosti da razgovore vode u privatnosti i potpunoj tajnosti

Ključne razlike

INTERNE INSPEKCIJE

- Sprovodi ih centralna Uprava za izvršenje krivičnih sankcija
- Vršiti nadzor usaglašenosti sa zakonima i propisima
- Obuhvata širok dijapazon tema
- Fokusira se na tehničke aspekte upravljanja UIKS
- Nalazi se obično ne objavljuju

SPOLJNI NADZOR

- Nezavisni od Uprave za izvršenje krivičnih sankcija
- Pravljeni da ocenjuju usaglašenost za ljudskim pravima i prevencijom torture
- Primena nacionalnih i međunarodnih standarda poštovanja ljudskih prava
- Nalazi se obično objavljuju

Modul 5 - Prevencija i reagovanje na incidente

Uvod i ciljevi nastave

- Opisati kako uprava zavoda može da obezbedi sigurnost i bezbednost
- Demonstrirati kompatibilnost između delotvorne bezbednosti i ljudskih prava
- Objasniti razlike između fizičke, proceduralne i dinamičke bezbednosti
- Prodiskutovati o praktičnim primenama pristupa dinamičkoj bezbednosti
- Opisati različite metode rešavanja sukoba i okolnosti njihove primene
- Pojasniti okolnosti u kojima su pretresi neophodni, kao i mere zaštite koje moraju postojati
- Nedvosmisleno utvrditi kada se mogu i ne mogu koristiti instrumenti prinude, prisila i oružje
- Identifikovati mere zaštite koje moraju postojati prilikom upotrebe prinude, prisile i oružja
- Razumeti obavezu istraživanja smrtnih slučajeva, teških povreda i nestanaka
- Razumeti ulogu u pogledu usaglašavanja sa obavezama u pogledu ljudskih prava u okviru prevencije i reagovanja na incidente

Fizička i proceduralna bezbednost

- ***Fizičku bezbednost*** predstavlja sam objekat. Njegov plan, arhitektura, unutrašnje projektovanje i bezbednosni sistemi. To je statički bezbednosni sistem objekta. Elementi fizičke bezbednosni projektuju se tako da onemoguće bekstvo, druga narušavanja bezbednosti i nereda među zatvorenicima/ama.
- ***Proceduralnu bezbednost*** predstavljaju sistemi i procedure uspostavljene kao dopuna fizičkoj bezbednosti objekta. Proceduralna bezbednost dovodi se u tesnu vezu sa procenama rizika zatvorenika/ca i vođenjem odgovarajuće evidencije, i treba da obezbedi dosledne, pravične procese.

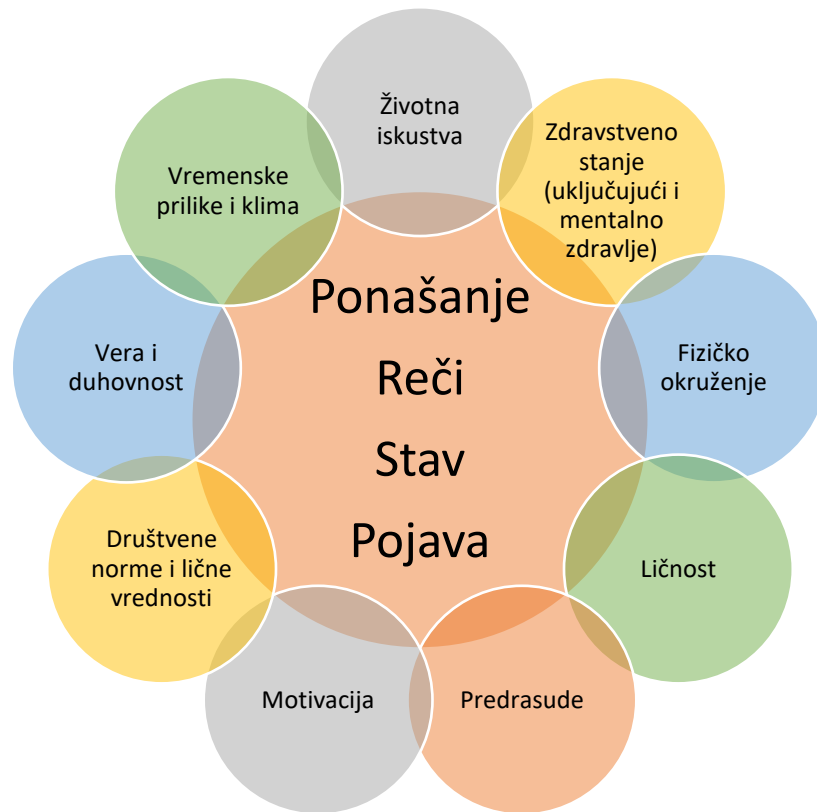

Dinamička bezbednost

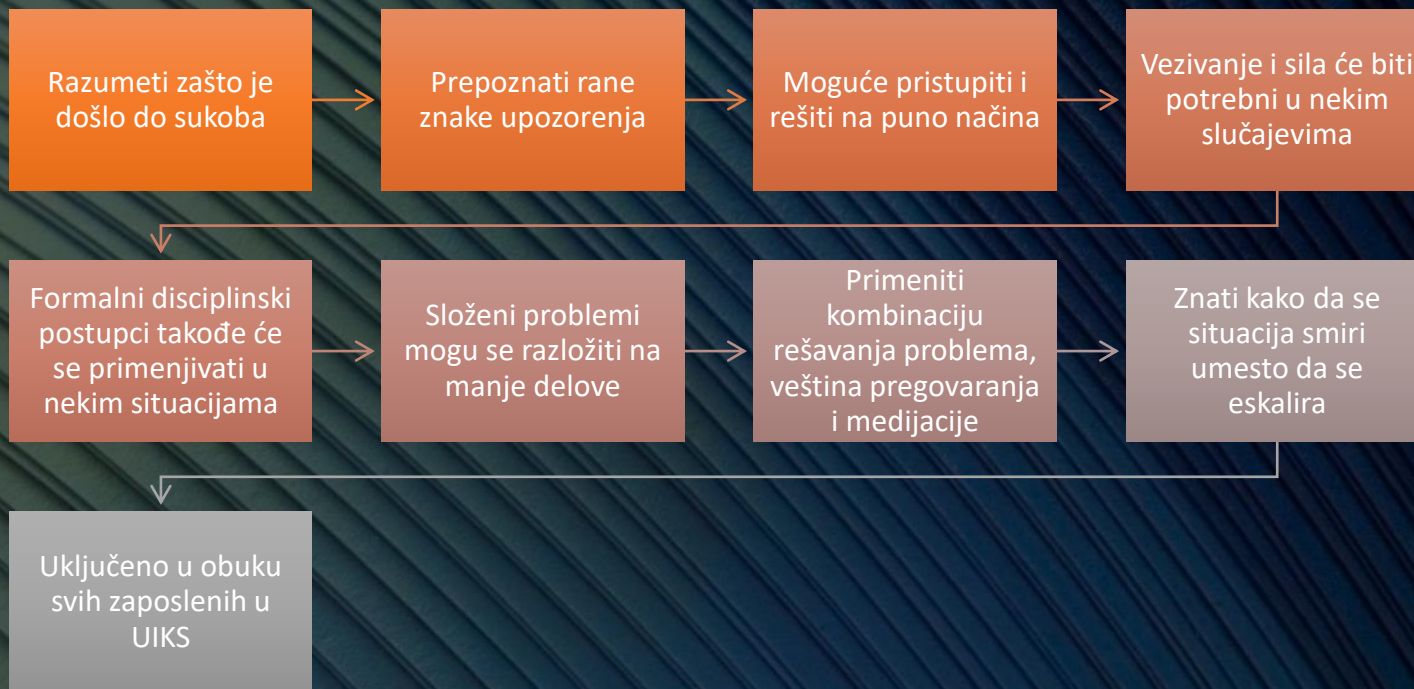

Dinamička bezbednost konkretno se tiče odnosa koji postoje između svih zaposlenih i zatvorenika/ca sa kojima rade. Svaka interakcija između ove dve grupe lica ostvaruje kumulativan efekat na opštu kulturu službe. Svaka interakcija ima potencijal da unapredi pozitivnu institucionalnu kulturu, odnosno da raščini kolektivan trud mnogih na njenom unapređenju.

Rešavanje sukoba

Rešavanje sukoba

Pretrasi i pregledi tela/prostorija

Pretrasi/pregledi su mere koje imaju za cilj održavanje bezbednosti i reda

Obično se vrše po prijemu u zavod, nakon poseta, po povratku sa ročišta, bolničkih pregleda ili sa rada van zatvora. Pretrasi se takođe mogu izvršiti ako osoblje sumnja da zatvorenik poseduje zabranjenu stvar

Nikada ne bi trebalo da se koriste za kažnjavanje ili uznemiravanje

Tri vrste pretresa tela:

- pretres dodirom preko odeće
- pretres koji podrazumeva skidanje odeće i vizuelnu potvrdu
- intimni ili pretres telesnih otvora

Zašto su pretresi toliko važni?

Osiguravaju

- Osiguravaju sigurnost zatvora i bezbednost svih onih koji su unutra

Sprečavaju

- Sprečavaju ulazak zabranjenih predmeta u zatvor

Smanjuju

- Smanjuju nivo nelegalne trgovine unutar objekta

Otkrivaju

- Otkrivaju moguće pokušaje bekstva i narušavanja bezbednosti

Smanjuju

- Smanjuju štetu sebi i drugima

Obeshrabruju

- Obeshrabruju krađe među licima lišenim slobode

Regulisanje upotrebe i sprovođenja pretresa

- Mogu biti zastrašujući i ponižavajući
- Situacija visokog rizika za zlostavljanje
- Mogu se zloupotřebiti
- Sprečiti diskriminatorne pretrese
- Uspostaviti dobre odnose
- Obezbediti doslednu primenu
- Posebno pogađa određene grupe zatvorenika
- Sprovođenje teško za osoblje
- Invazija ličnog prostora i privatnosti
- Izbegavati nepotrebno dupliranje pretresa

Mere zaštite

- Pretresi: pogodni i najmanje invazivni za postizanje svrhe
- Pretrese treba da sprovodi obučeno osoblje istog pola
- Vođenje adekvatne evidencije pretresa
- Mogućnosti pružanja povratnih informacija ili podnošenja pritužbi
- Nasumični pretresi mogu sprečiti diskriminaciju
- Redovno nezavisno praćenje primene pretresa

Detaljni i pretresi telesnih otvora

- Kada je apsolutno neophodno i kao krajnje sredstvo
- U privatnom ali ne izolovanom prostoru
- Zasnovani na individualnim procenama rizika.
- Pretraga u dva koraka
- Sprovedeni od strane adekvatno obučenog osoblja
- Zdravstveni radnici trebaju pregledati zatvorenike nakon primene ove mere
- Pozornost na pogoršanje mentalnog zdravlja, samopovređivanje i suicid

Detaljnije o određenim grupama

- Žene
- LGBTI osobe
- Versko i kulturno prikladni pretresi
- Osobe sa povredama ili fizičkim invaliditetom

Kontinuum primene sile

Uređenje upotrebe sile, oružja i vezivanja

Vezivanje

- Neophodno u nekim situacijama
- Visok rizik od poniženja, bola, maltretiranja, posledica po zdravlje
- Zaposlenima/ama u UIKS trebaju smernice, a lica u UIKS treba da razumeju kada se vezivanje može primeniti
- Stvara napetosti i nepoverenje između zaposlenih i lica u UIKS
- Može da zaštiti zaposlene od navoda zlostavljanja
- Mnoge različite vrste instrumenata, stalno se radi na novima

Sila i oružje

- Neophodno u nekim situacijama
- Predstavlja visok rizik od povrede i može rezultirati smrću; može da izazove bol i poniženje Takođe može ugroziti zaposlene
- Rizik od torture i drugog maltretiranja
- Može da stvori napetosti i nepoverenje između zaposlenih i lica u UIKS
- Može da eskalira već napetu i nasilnu situaciju
- Rizik za ljude narušenog zdravlja i narušenog mentalnog zdravlja
- Zaposlenima/ama u UIKS trebaju smernice, a lica u UIKS treba da razumeju kada se sila i oružje mogu upotrebiti
- Može da zaštiti zaposlene od navoda pogrešne primene
- Pomoć u zaštiti od diskriminatorne primene

Primena sile i
oružja

Zabrane

Kada se mogu primeniti

Mere zaštite

Obaveza države da istraži smrti, teške povrede i nestanke koji se dešavaju u kontekstu lišenja slobode

- Eksplicitno predviđena u UN Konvenciji protiv mučenja, praksom međunarodnih tela i detaljno regulisana Istanbulskim protokolom
- Istraga treba biti: nezavisna i nepristrasna, vođena od strane kompetentnog organa, brza, temeljna i otvorena za uvid javnosti i učešće žrtava
- Država snosi teret dokazivanja za pobijanje pretpostavke o svojoj odgovornosti
- Mandelina pravila fokusiraju se na obaveze zatvorske uprave i zatvorskog osoblja

Istrage

Odgovornosti zatvorske uprave

- Bez odlaganja prijavljuje incidente
- Prikuplja i bezbedno čuva dokaze
- Osigurava da nema mešanja u istragu
- Štiti navodnu žrtvu i svedoke
- Sarađuje sa i podržava organ koji sprovodi istragu
- Suspenduje bilo kog člana osoblja koji je potencijalno umešan
- Odvaja ili premešta ljude u zatvoru, ukoliko je neophodno
- Unosi informacije u dosije zatvorenika

U kojim slučajevima

- Povrede zadobijene pre prijema u zatvor
- Svaki akt mučenja ili drugog zlostavljanja
- Sve smrti
- Ozbiljne povrede izazvane pokušajima samoubistva ili samopovređivanja
- Smrt, teška povreda ili nestanak bilo kog člana osoblja

Modul 6 - Ograničenja, disciplina i sankcije

Uvod i ciljevi nastave

- Objasniti kako disciplina i red mogu da se održe u objektu bez većeg nivoa ograničenja od neophodnog
- Razraditi potencijalan uticaj koji različite vrste ograničenja, disciplinovanja i sankcija mogu imati
- Pojasniti za koje mere je potrebno ovlašćenje u zakonu ili propisima
- Razmotriti upotrebu alternativnih tehnika rešavanja sukoba
- Utvrditi kada je neophodno primeniti ograničenja, disciplinovanje i sankcije
- Identifikovati koje mere ne treba nametati kao disciplinsku sankciju
- Diskutovati koje procedure i mere zaštite treba utvrditi
- Objasniti ograničenja i zabrane u pogledu upućivanja u samicu i mere zaštite koje treba utvrditi
- Razumeti sopstvenu ulogu u identifikovanju ograničenja disciplinovanja i sankcija

Mere zaštite

- Koriste se u skladu sa načelima legalnosti, neophodnosti i srazmernosti
- Odlučuje se od slučaja do slučaja
- Lica u UIKS treba da dobiju sve informacije, a zaposleni/e moraju da dobiju smernice
- Zaposleni/e takođe treba da dobiju obuku o tehnikama prevencije u smirivanja konflikata
- Treba ih bez odlaganja obavestiti u formatu koji mogu da razumeju
- Dozvoliti odgovarajuće vreme i prostorije za pripremu odbrane
- Nadzor nad svima koji su podvrgnuti disciplinskim merama
- Ubeleženo u dosije zatvorenika/ce
- Nikada kazniti dva puta zbog istog prekršaja
- Pratiti radi otkrivanja diskriminatorne ili prekomerne primene sankcija
- Dati potpuni pristup informacijama organima praćenja

Zabranjene sankcije i ograničenja

- One koje dovedu do torture ili drugog maltretiranja
- Upućivanje u samicu neodređeno dugo
- Produženo upućivanje u samicu
- Smeštanje u tamnu ili stalno osvetljenu ćeliju
- Telesno kažnjavanje, odnosno smanjenje sledovanja hrane ili vode zatvoreniku/ci
- Kolektivno kažnjavanje
- Primena sredstava za vezivanje kao sankcija za disciplinske prekršaje
- Zabrana porodičnog kontakta
- Samica ili disciplinsko odvajanje za trudnice, žene sa decom i majke koje doje u zatvoru

Samica

Držanje zatvorenika zatvorenim 22 sata dnevno ili duže bez smislenog ljudskog kontakta

Produženo upućivanje u samicu odnosi se na boravak u samici tokom razdoblja dužeg od 15 dana zaredom

Značajan/smislen ljudski kontakt

„Termin je korišćen da opiše količinu i kvalitet socijalne interakcije i psihološke stimulacije koje su ljudskim bićima potrebne za njihovo mentalno zdravlje i dobrobit. Takva interakcija zahteva da ljudski kontakt bude licem u lice i direktan (bez fizičkih barijera) i više nego prolazan ili usputan, omogućavajući empatičnu međuljudsku komunikaciju. Kontakt ne sme biti ograničen na one interakcije koje određuju zatvorske rutine, tok (krivičnih) istraga ili medicinska potreba.“

Termin samica često se koristi naizmenično sa terminima „izolacija“ i „segregacija“. U različitim zemljama koriste se različiti termini.

U regionu nekoliko mera može da predstavlja samicu ukoliko su navedeni kriterijumi ispunjeni (zatvaranje 22 sata bez smislenog ljudskog kontakta).

- Samica kao disciplinska sankcija
- Izdvajanje/odvajanje (mera prinude)
- Smeštaj u posebno osiguranu prostoriju
- Izdvajanje u toku disciplinskog postupka
- Usamljenje/osamljenje
- Mera pritvora

Upućivanje u samicu- zaštitne mere

- Samo kada je zakonom propisano i dozvoljeno
- Zasnovano na proceni rizika i potreba
- Koristi se kao zadnja mera
- Određuje se na najkraće moguće vreme
- Podleže nezavisnoj prover/reviziji
- Zdravstveno osoblje treba obratiti posebnu pažnju na zdravlje (osoba u samici)
- Preduzeti mere za ublažavanje štetnih efekata samice
- Ne nametati kao sastavni deo kazne izrečene pravosnažnom presudom
- Pravo na traženje nezavisne revizije i pravne pomoći
- Nadzorna tela treba da imaju pun pristup objektima
- Dokumentovana u dosijeu zatvorenika

Modul 7 - Zdravstvena zaštita

Uvod i ciljevi nastave

- Objasniti osnovna načela zdravstvene zaštite u UIKS
- Opisati ulogu zdravstvenih radnika/ca i ulogu nemedicinskog osoblja zaposlenog u UIKS
- Diskutovati o važnosti kvalitetne, nezavisne zdravstvene zaštite
- Opisati način na koji zaposleni/e u UIKS mogu najbolje pomoći licima u UIKS u pogledu konkretnih potreba za zdravstvenom zaštitom
- Pojasniti ulogu zaposlenih u UIKS u dokumentovanju i prijavljivanju znakova torture
- Objasniti uticaj rada u UIKS na fizičko i mentalno zdravlje zaposlenih u UIKS

Zašto je zdravstvena zaštita u UIKS toliko važna?

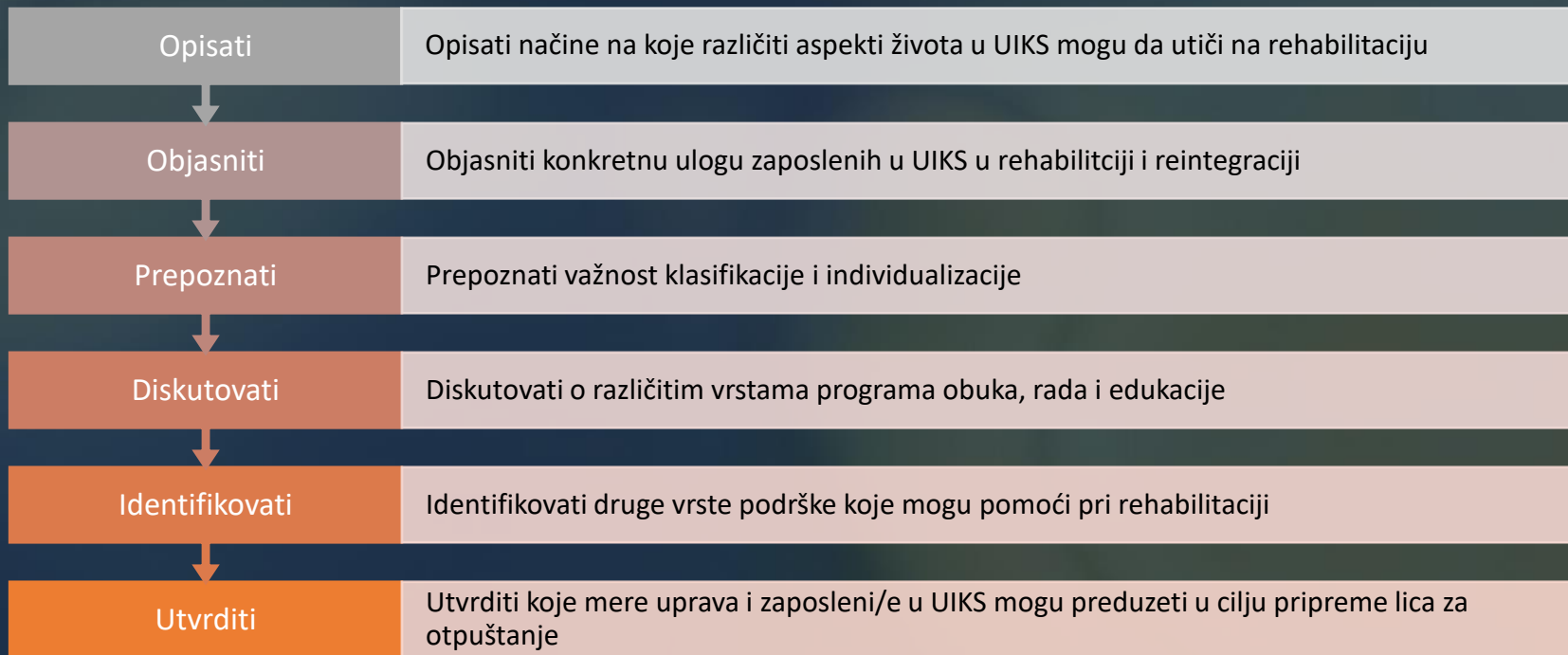
- Visoka prevalenca teških bolesti i narušenog mentalnog zdravlja
- Postojeći ili nelečeni zdravstveni problemi
- Poreklo u siromaštvu ili marginalizovanim grupama
- Istorijat visoko rizičnog ponašanja
- Seksualno nasilje i nasilje u porodici
- Pogoršavanje postojećih zdravstvenih problema
- Situacija pogoduje širenju zaraznih bolesti
- Nepružanje zaštite licima ili detaljna provera postupanja može prerasti u maltretiranje
- Pritvor takođe može da izazove zdravstvene probleme kod lica koja su ranije bila zdrava
- Zdravstveni problemi umanjuju šanse za uspešnu rehabilitaciju
- Otkrivanje znaka torture ili drugog maltretiranja u UIKS
- Identifikacija ranih znakova tendencija ka samoubistvu/samopovređivanju
- Zdravstveno stanje lica u UIKS utiče na zajednicu
- Štedi finansijske i kadrovske resurse

Uloga zdravstvenih radnika/ca

- Izvršiti lekarski pregled što pre nakon prijema
- Identifikovati zdravstvene probleme i preduzeti sve neophodne mere za lečenje
- Doprineti individualnoj proceni rizika i potreba
- Identifikovati potrebe u oblasti zdravstvene zaštite povezane sa pritvorom
- Utvrditi sposobnost zatvorenika/ca za rad, vežbanje i učešće u drugim aktivnostima
- Identifikovati i prijaviti torturu i maltretiranje
- Obezbediti stalan pristup uslugama zdravstvene zaštite svim licima u UIKS tokom celokupnog trajanja pritvora
- Imati svakodnevni pristup svim zatvorenicima/ama
- Obratiti posebnu pažnju na zdravstveno stanje konkretnih zatvorenika/ca
- Preporučiti izmene uslova u kojima se drže zatvorenici/e
- Održavati tačnu, ažuriranu i poverljivu medicinsku evidenciju
- Uputiti pojedince specijalistima ili na hitno lekarsko zbrinjavanje ukoliko je potrebno
- Vršiti inspekciju i savetovati direktora/ku UIKS o uslovima u UIKS

Modul 8 - Rehabilitacija

Uvod i ciljevi nastave

Zašto su programi rehabilitacije tako važni

Doprinose
bezbednosti
zajednica

Pomažu ljudima da
vode samostalne
živote i da se
izdržavaju sami

Pozitivan uticaj na
šire zatvorsko
okruženje

Smanjuju razliku
između života u
UIKS i života u
zajednici

Ograničavaju osećaj
izolacije i rizik od
narušavanja
mentalnog zdravlja

Pomažu da ustanove
za izvršenje krivičnih
sankcija budu
bezbednije i mirnije

Generišu finansijska
i druga sredstva za
pojedince i sisteme
UIKS

Konkretne aktivnosti

- Zaštita fizičkog i mentalnog zdravlja
  - Programi borbe protiv zloupotrebe supstanci
  - Fizičke aktivnosti
  - Savetovanje
  - Psihosocijalna podrška
  - Programi za upravljanje stavovima i ponašanjem
- Obrazovanje
  - Kursevi stručnog osposobljavanja
  - Kreativne aktivnosti
  - Kulturne aktivnosti
  - Mogućnosti za rad
  - Savetovanje oko zaposlenja
  - Pristup dobro snabdevenoj biblioteci
  - Programi učenja jezika

Pravo na mentalno zdravlje

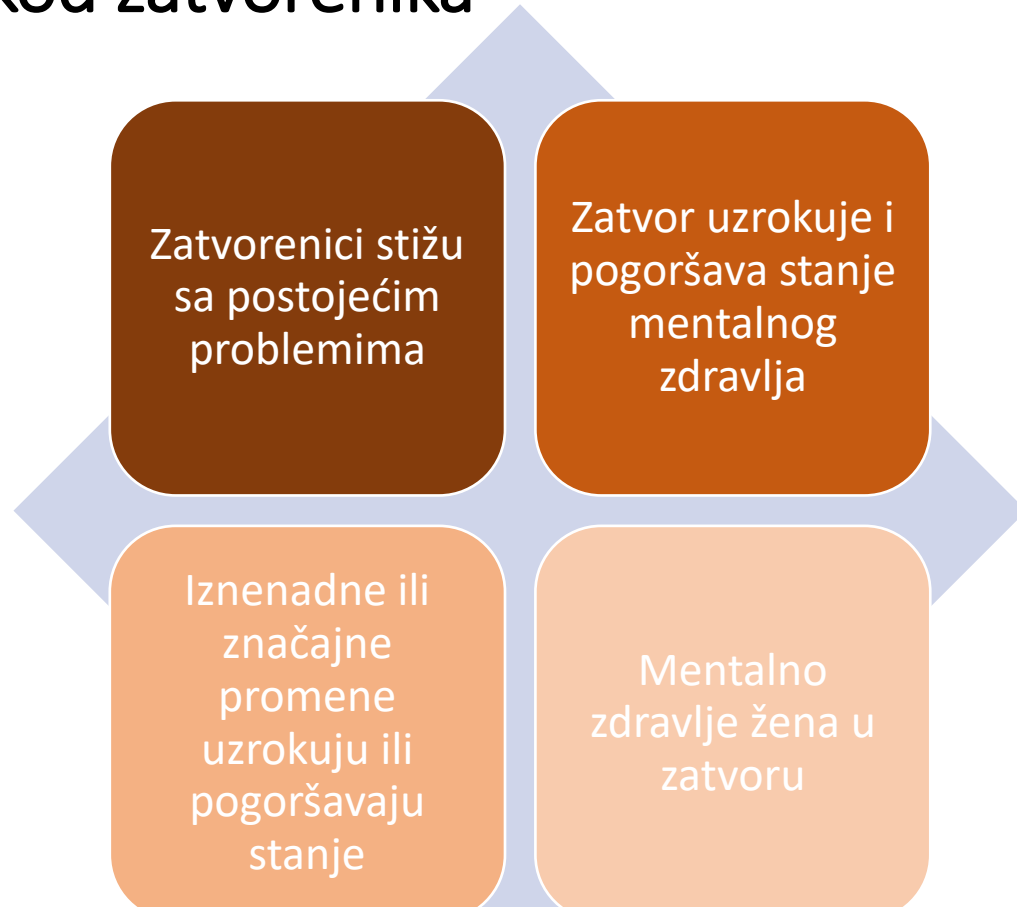
„Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili iznemoglosti“.

„Mentalno zdravlje je stanje dobrobiti u kojem pojedinac ostvaruje svoje potencijale, može se nositi s normalnim životnim stresovima, može raditi produktivno i plodno, te je sposoban(na) da pridonosi svojoj zajednici“.

Preduslovi mentalnog zdravlja tj. stanja dobrobiti

Ostvarivanje potencijala	Normalni životni stresovi	Doprinos zajednici	Plodan i produktivan rad
Teško u kontekstu lišenja slobode	Stresovi mnogo viši od normalnih	Teško ostvarivo	Otežano

Razumevanje uzroka poremećaja mentalnog zdravlja kod zatvorenika

Prepoznavanje znaka psihičkih problema koji zahtevaju hitnu pažnju:

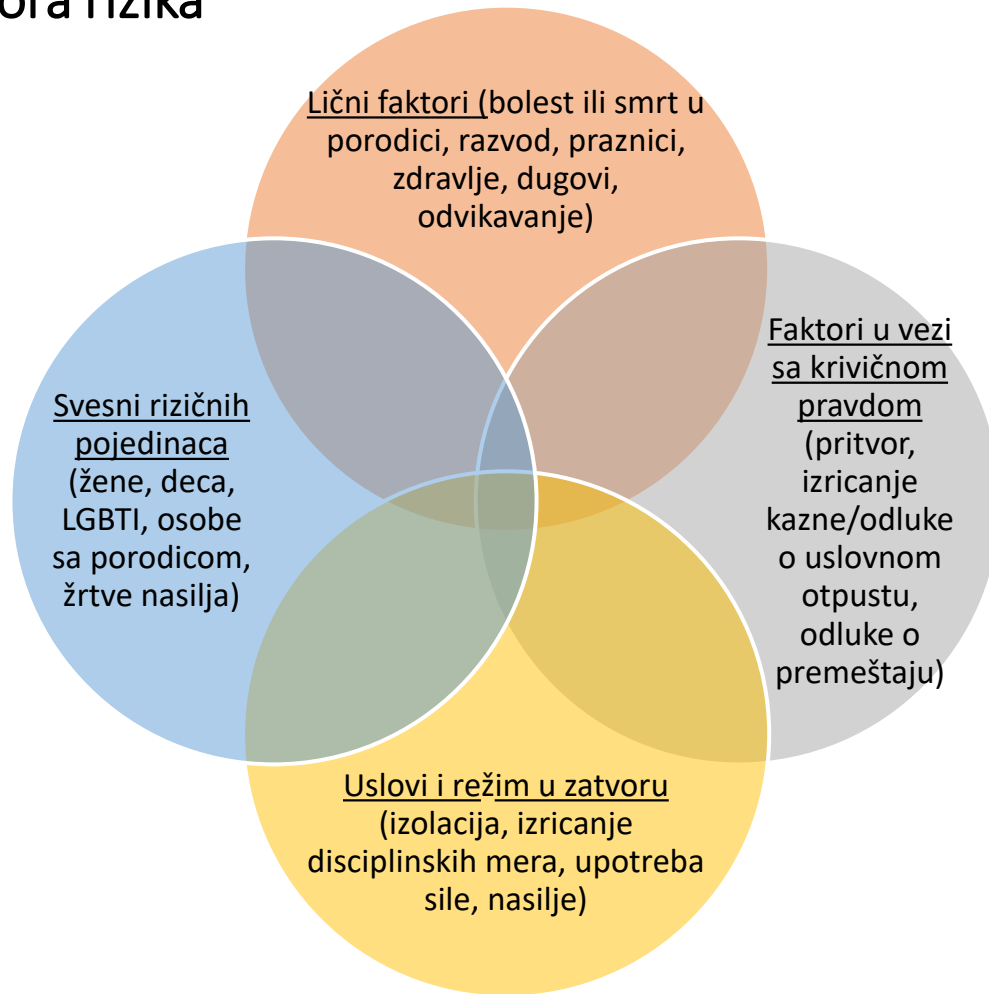
Pokušaji/aktivna priprema samoubistva/samopovređivanja, nepravilno ponašanje, itd.

- Obavestiti zdravstveno osoblje, preduzeti zaštitne mere, razgovarati
- Ne koristiti vezivanje, silu, samicu

Sumnja ili pokušaj samoubistva/samopovredjivanja

- Osigurati područje, pružiti prvu pomoć, obavestiti osoblje, obezbediti nadzor, razgovarati
- Ukloniti opasne predmete
- Ne stavljati u izolaciju, ne kažnjavati disciplinski

Praćenje faktora rizika

Pozitivna komunikacija i interakcija sa zatvorenicima

Izgradite odnos sa zatvorenicima

Uključite ih u smislene razgovore

Budite oprezni na znake upozorenja mentalnog oboljenja i delite informacije sa kolegama

Temeljne i redovne procene potreba i rizika, individualizovano planiranje kazne

Razgovarajte sa zatvorskim zdravstvenim osobljem

Zatražite obuku o mentalnom zdravlju

Uzeti u obzir uslove i rezim u zatvoru

- Promovišite fizičko zdravlje
- Promovišite smislene aktivnosti
- Uzmite u obzir materijalne uslove pritvora
- Obaveštavajte zatvorenike
- Olakšajte kontakt sa spoljnim svetom

Načela za uspešnu rehabilitaciju

- Ispuniti pun opseg potreba pojedinaca koji izdržavaju kaznu u objektu
- Na osnovu individualnih procena
- Dostupno svima u UIKS
- Rodno odgovorna
- Dobro finansirana i sa obezbeđenim resursima
- Relevantna za lokalni kontekst, uzimajući u obzir potrebe lokalne zajednice
- Zasnovana na konsultacijama sa licima u UIKS i onima koji su pušteni na slobodu
- Uključuje programe vršnjačke edukacije
- Podrška zaposlenih i rukovodstva
- Motiviše lica u UIKS da uče
- Uključuje terapijske i holističke pristupe
- Održiva i zasnovana na dokazima

Pripreme za puštanje iz UIKS

Treba da počnu na početku boravka u UIKS

Važne za sve zatvorenike/ce

Zavise od individualnih okolnosti

Potrebe za dodatnom podrškom zatvorenicama

Različite strategije potrebne za strane državljane

Tesna koordinacija sa „spoljnim“ organizacijama

Uključuje psihološku i emocionalnu pripremu, kao i praktičnu podršku

Potrebne jasne, pristupačne informacije

Može uključivati priliku da lica u UIKS napuste UIKS na kratko

Prilike za diskusiju

Porodicama lica u UIKS možda takođe treba podrška

Zabrinutosti povodom otpuštanja

Recidiv

Povratak u
nebezbedno
okruženje/opasnost
od nasilja

Izopštavanje iz
porodice/zajednice

Siromaštvo

Izgubljeni kontakt sa
porodicom

Beskućništvo

Nezaposlenost

Uslovi za očuvanje
mentalnog zdravlja

Nemogućnost pristupa
obrazovanju/stručnom
osposobljavanju

Pristup zdravstvenoj
zaštiti i kontinuitet
zaštite

Zloupotreba supstanci
u periodu nakon
otpuštanja

Office for Democratic Institutions
and Human Rights

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Kriminalvården

Hvala na pažnji

facebook.com/osce.odihr

[@osce_odihr](https://twitter.com/osce_odihr)

linkedin.com/company/osce-odihr

osce.org/odihr

